

*Orgaan van de „Vereniging Vrienden van het Zaanse Huis”
Voortzetting van de „Vereniging Vrienden van de Zaanse Schans”*

*Administratie: Zonnewijzerspad 8, Zaanse Schans
Redactie: Parkstraat 44, Zaandam*

Verschijnt 3-maandelijks

Maart 1981 No. 77

DOMINEESTUIN, EEN WOONGEBIED MET EEN GROOTS VERLEDEN, DOCH OOK MET ZO'N TOEKOMST?

Domineestuin is feitelijk de naam van een nog bestaand kort pad achter de Zandijkse Kerk, haaks op de Nieuwe Vaartkerk. Voor de bewoners van 'Achter de Kerck', de Stichting Domineestuin en de Gemeente, is Domineestuin de naam voor het gebied tussen Plan Donker en de vatenfabriek van Pielkenrood.

Wat is dit voor gebied?

Op deze vraag is moeilijk een eenduidig antwoord te geven.

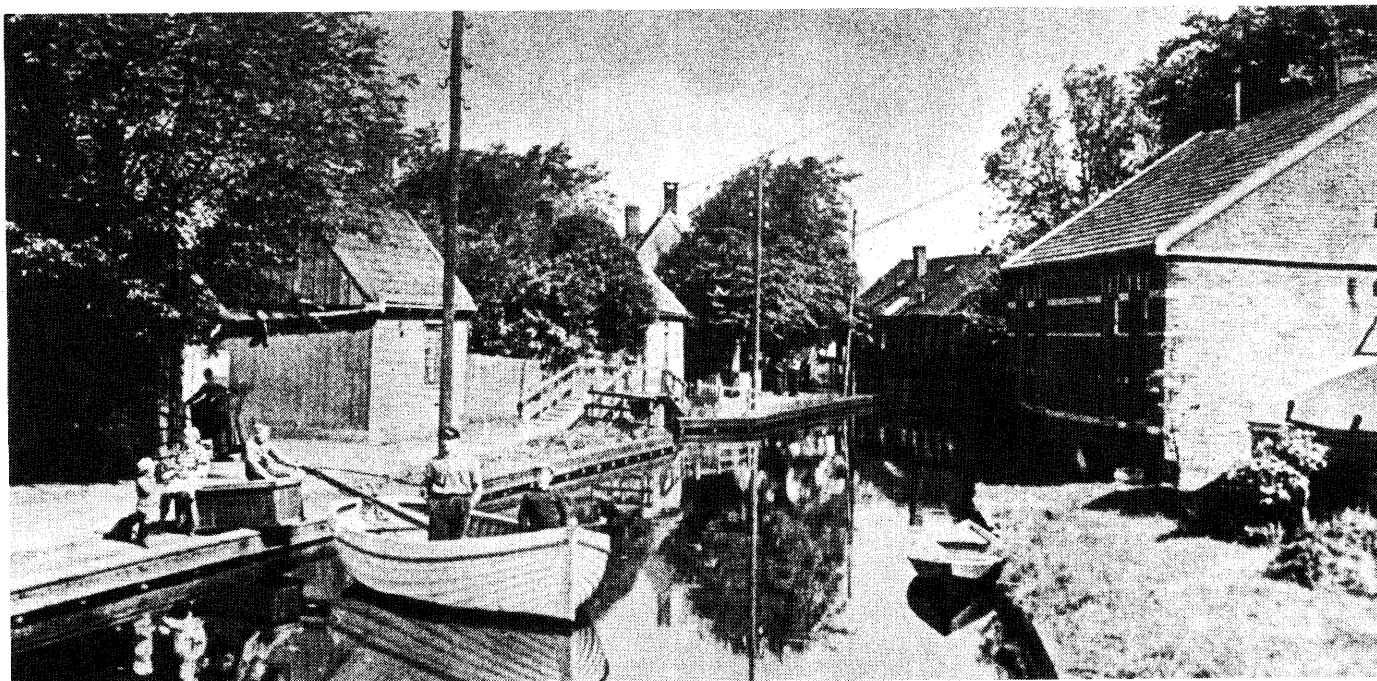
- Voor de bewoners (7 gezinnen) is Domineestuin een gebiedje waar het rustig wonen is; de laatste jaren is sterk geknaagd aan de vooruitzichten om dit te continueren.
- Voor vele Zandijkers en andere Zaanse bewoners is Dominees-

tuin een van de weinig overgebleven Zaanse woonbuurtjes met een heel bijzonder eigen karakter.

- Voor de Gemeente een gebied, dat nergens meer bijhoort; niet bij Plan Donker, niet bij het industriegebied, een soort 'niemandland'.

Bewoners van Domineestuin en andere minnaars van dit buurtje zagen met lede ogen het steeds verdergaande verval aan. Zij besloten tot handelen.

De Stichting Domineestuin werd opgericht op 15 mei 1979. Zij heeft zich tot doel gesteld het gebied te doen renoveren tot een woongebied voor kleine huishoudingen, waarbij de Zandijkse 'Achter de Kerck-sfeer' tot z'n recht komt.

Domineestuin. De Nieuwevaart-Kade in de dertiger jaren.

Ondergetekende prijst zich gelukkig als bestuurslid van de Stichting bij de realisering van dit fraaie doel te zijn betrokken. Gesprekken met het Gemeentebestuur hebben er inmiddels toe geleid, dat het 'sein op groen is gezet'. Dit houdt in concreto in, dat:

- de bewoners hun huizen van de Gemeente in eigendom kunnen verwerven, waarna in samenwerking met de Stichting renovatiewerkzaamheden uitgevoerd kunnen worden;
- de plannen tot het opvullen van Domineestuin met oude of nieuwe huisjes verder uitgewerkt en gerealiseerd kunnen worden.

De organisatie en financiering van al deze plannen gaat de macht van de Stichting Domineestuin te boven. Vandaar, dat zij het zo op prijs stelt, dat organisaties zoals Zaans Schoon, Frans Mars, Bewoon mij, Honiglaan-Fonds en het Terlingenfonds zich bereid hebben verklaard mee te denken en mee te werken aan de verdere realisering van deze ambitieuze plannen.

Dat dit gebied achter de kerk in vroegere jaren bijzonder was, kwam ik niet alleen te weet van de huidige of vroegere bewoners (waaronder mijn schoonvader A. Heijn).

G. Oosterbaan is het die uitgebreid over 'Achter de Kerck' in zijn boek 'Dat goede oude Zandijk' heeft geschreven. Hij schrijft daarin, dat dit woon- en werkgebied feitelijk tot 1912 autonoom is geweest, d.w.z. dat de ingezetenen geheel verantwoordelijk zijn voor aanleg en onderhoud van bruggen, vaarten, paden, etc.

Een eerste overeenkomst tussen de ingezetenen is gemaakt in

1709, toen besloten werd een vaart te graven tussen de Kerk-sloot en de Sluissloot (Nieuwe Vaart). Deze overeenkomst is naderhand nog vele malen gewijzigd en aangevuld.

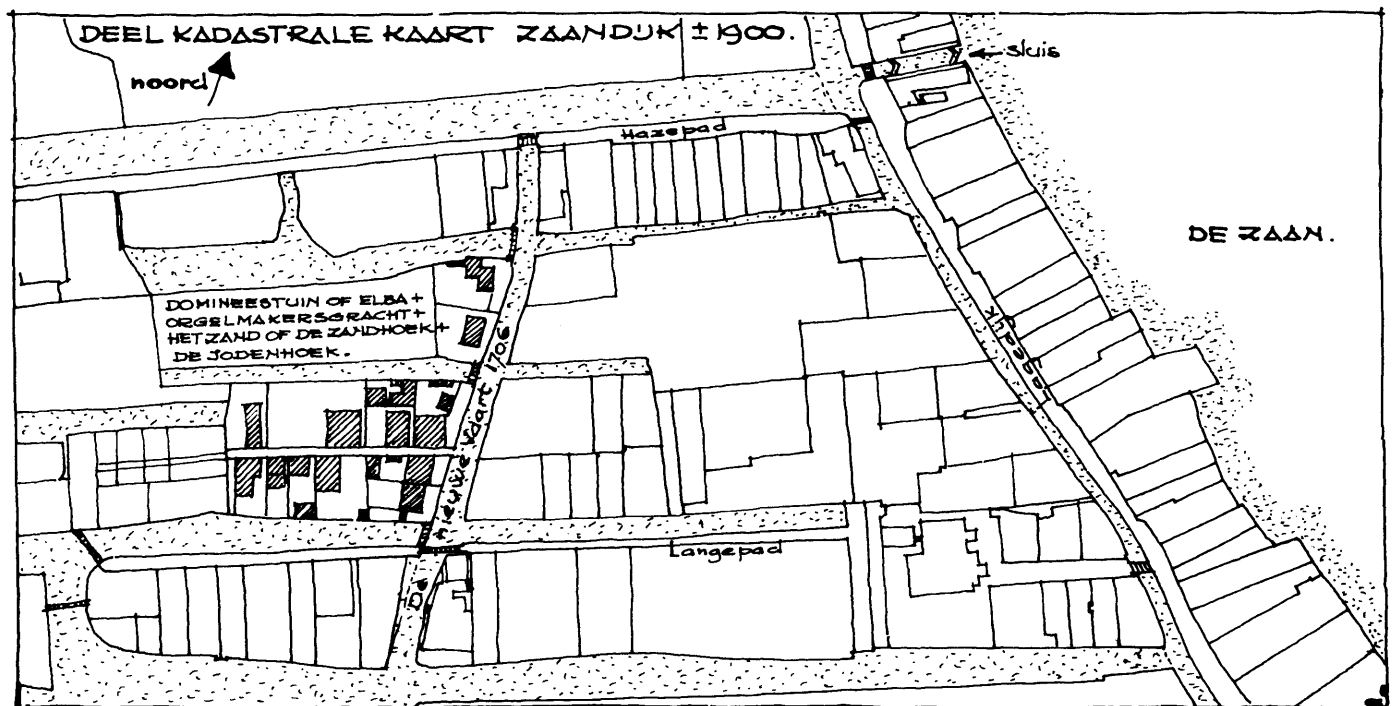
Feitelijk werden hier tussen de bewoners geregeld, zaken als recht op overpad, onderhoudskosten, rooilijn, bestemmingsplan (geen herbergen, tapperijen, etc.), inspectie op naleving van regels, financiële verantwoording van gemeenschappelijke kosten e.d.

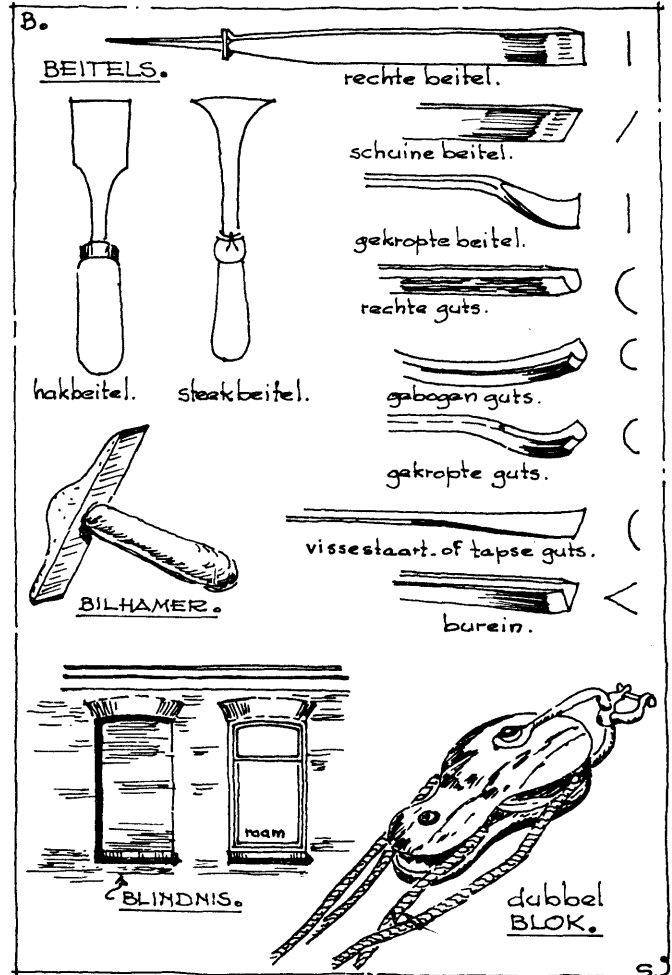
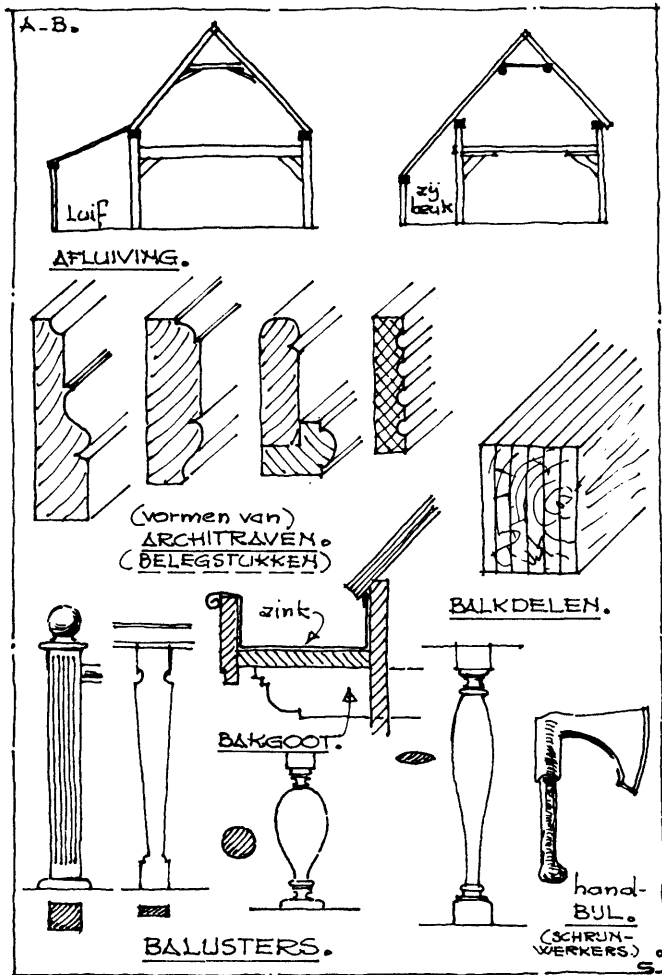
Heel opmerkelijk (en verademend om te vernemen) is, en ik haal G. Oosterbaan weer aan, dat alle kwesties onderling geregeld moesten worden, dus buiten alle rechtspleging om. Eventueel konden twee neutrale leden van het gemeentebestuur van Zandijk als scheidsrechter optreden. Pas in 1978 draagt de Gemeente een zeker bedrag bij in het onderhoud (f 100,-). En slechts 69 jaar geleden, in 1912, neemt de Gemeente Zandijk de paden en de Nieuwe Vaart over, waarbij de ingezetenen nog een fors bedrag - f 1.200,- - moesten toe betalen, omdat er zoveel achterstallig onderhoud moest worden uitgevoerd!

G. Oosterbaan besluit met zijn beschouwing over dit gebied: 'De Gemeente in de Gemeente' heeft toen (in 1912) opgehouden zelfstandig te bestaan.

Ik heb de indruk, dat 1980 het jaar is geweest, waarin de verdere aantasting van dit unieke gebied tot stilstand is gebracht. Laat 1981 het jaar zijn, waarin Domineestuin voor de tweede keer in haar bestaan begint te ontluiken. Help mee dit te realiseren! Inlichtingen kunnen worden ingewonnen bij R. Sman, Lagedijk 88, Zandijk.

R. Sman

Bouwkundig alfabet

Op verzoek van verschillende lezers beginnen we in dit nummer met het plaatsen van toelichtende tekeningen en schetsjes bij het bouwkundig alfabet. De eerdere afleveringen zullen worden ingehaald. Vervolgens zal zoveel mogelijk gelijklopend met de tekst, een 'blokje' worden toegevoegd.

S. de Jong

Dessus-de-porte. Schilderstuk of ornament boven de bovendorpel van een binnendeur. Ook genaamd deurstuk of sopra porta (Italiaanse benaming). Er was ook het 'dessus-de-cheminée' (oftewel het schoorsteenstuk).

Deur. In de Zaanstreek treffen we geen oudere dan 17de eeuwse deuren aan. Deze 17de eeuwse deuren waren uitgevoerd als opgeklampte deuren, waarbij voor de buitendeuren soms gecanneleerde delen werden toegepast. Zie ook: **Doodeur.** In het interieur werden ook meerpaneelsdeuren gebruikt. Het regelwerk was daarbij uitgevoerd met een fijne profilering. Soms zien we hier ook gedraaide spijlen in de binnendeuren opgenomen. Hierbij kan een relatie worden gelegd met de kastmakers. Later in de 17de eeuw werden ook de éénpaneelsdeuren gemaakt. De uitvoering van de 17de eeuwse deuren was in eikenhout en eiken wagenschot. De afwerking voor buitendeuren was geteerd en na ca. 1650 ook geschilderd; daarbij bleef de houtnerf zichtbaar. De binnendeuren waren hoofdzakelijk (en passend bij het interieur) in de was gezet. Naarmate de eeuw vorderde werden ook de binnendeuren meer en meer geschilderd; daarbij bleef de houtnerf zichtbaar. Soms zien we daarbij enig marmer-imitatiewerk toegepast. De buitendeuren en ook de opgeklampte binnendeuren werden afgehangen aan duimgehengen; de overige binnendeuren aan gesmede bocht- en vlinderknieren. Kastdeuren draaiden vaak op ijzeren spindels. Het sluitwerk bestond uit houten en ijzeren klinkstellen, grendels en slot met sleutel voor de buitendeuren; aan de binnendeuren meestal een kruk met wervel.

In de 18de eeuw verdwijnen de gecanneleerde deuren en de toepassing

van eikenhout aan deuren, m.n. voor deurpanelen. In hoofdzaak werden nu, naast de vlakke opgeklampte deuren, de éénpaneelsdeuren toegepast. Pas aan het eind van deze eeuw kwamen de tweepaneelsdeuren. Daarbij werden in Krommenie en Assendelft deuren met kussenpanelen gemaakt. Aan de klampen van de opgeklampte deuren werd een eenvoudig profiel geschaafd. Voorts werden in de interieurs veelvuldig de aan het eind van de 17de eeuw ontstane glasdeuren aangebracht; deze deuren hadden houten roeden. De toepassing van meer grenenhout hield mede verband met de meerdere toepassing van schilderwerk in de interieurs. De verkrijgbare kleuren, betaalbaar, breidden zich uit door ontwikkelingen in de verfabricage. De fijnheid van de profileringen uit de 17de eeuw verdween daarmee ook en de profielen werden, weliswaar fraai van lijn, zwaarder. Het teren van deuren raakte, behalve bij schuren, enz., na 1750 in onbruik. In de 19de eeuw werden hoofdzakelijk tweepaneelsdeuren en opgeklampte deuren toegepast. Veel buitendeuren werden voorzien van glas met daarvoor een gietijzeren rooster. Aan het einde van deze eeuw kwamen veel vormen van meerpaneelsdeuren in gebruik. In de binnendeuren werden ook paneel-vullingen van gestraald en/of gekleurd glas toegepast. De klampen van de opgeklampte deuren werden al sinds de 18de eeuw zichtbaar in een meespelend met het interieur; soms waren de groffe profielen ervan aangezet in een andere kleur. Het schilderwerk is dan glad en glimmend. De krukken ondergingen veel vormveranderingen en het hang- en sluitwerk werd, onder invloed van de industriële ontwikkelingen, technisch verbeterd.

Literatuur:

J. Schipper/S. de Jong, Zaanse houtbouw; uitgave van de stichting de Zaanse Schans, 1976.

K. Stuyterman, Huisraad en binnenhuis in Nederland; Den Haag, 1975 (herdruk).

Deurkalf. Horizontale dorpel tussen de deur en het bovenlicht. Vanaf de middeleeuwen al toegepast en veelal voorzien van in snijwerk en kleuren uitgevoerde voorstellingen en jaartallen. Deze gingen in de loop van de 18e eeuw over in geprofileerde, vaak zeer fraai bewerkte

dorpels, waarboven dan een bovenlicht met roeden of snijwerk werd aangebracht. Zie: **Bovenlicht**.

Deutel, IJzeren wig.

Dievegat, Gevangenis(ce)l in het recht- of raadhuis.

Diggelenkast, Meestal ingebouwde kast voor steengoed en glaswerk. Syn.: glazenkast, pronkkast, steenkast, servieskast.

Dissel, Werktuig om hout te bewerken en waarbij het vlakke of holle blad loodrecht en dwars op de steel zit. Vóór 1600 gebruikt door kopers en in de scheepsbouw, voor het maken van bolle vlakken aan eikenhouten onderdelen. Na 1600 ook in gebruik bij de timmerman, voor het vlak maken van grenen balken.

Literatuur:

H. Janse, Bouwers en bouwen in het verleden; Zaltbommel, 1965.

Doódeur, In onbruik geraakte deur, die oorspronkelijk toegang gaf tot het voorvertrek van een huis, waarin veelal het bedrijf of beroep werd uitgeoefend. Door het wegvallen van dat vertrek (in de Zaanstreek) gaf de deur rechtstreeks toegang tot de middenkamer. Dit was meestal de 'mooie kamer' en het werd niet juist gevonden om dat vertrek van buitenaf te betreden. Waardoor deze deur slechts open ging bij huwelijken en bij een begrafenis.

Literatuur:

H. Janse/S. de Jong, Houten huizen; Zaltbommel, 1970.

BOEKBESPREKING

WOONBOERDERIJEN

A.C.C. Maaskant en K. Post

Het wonen in boerderijen heeft de laatste decennia een grote vlucht genomen. Veranderingen in de agrarische bedrijfsvoering en in de economische situatie maakten dat het volwaardig uitoefenen van het boerenbedrijf voor veel boeren niet meer haalbaar was. De boerderijen gingen over in handen van burgers die hen weliswaar met groot enthousiasme maar over het algemeen met weinig technische kennis verbouwden tot woonboerderijen en daarbij vaak onvoldoende oog hadden voor de oude, vaak nog gave indeling en goede ambachtelijke constructies. Tal van boerderijen zullen nog in andere handen overgaan en dit boek wil een deskundige aanpak van de verbouwing bevorderen. Maaskant en Post trokken het land door en bezochten tientallen goed-

verbouwde boerderijen, grote en kleine, spraken met bewoners, architecten en andere deskundigen en stelden met behulp van instanties als het Ned. Openlucht Museum, de Stichting Historisch Boerderijenonderzoek, de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, e.d. dit fantastische boek samen, dat is geïllustreerd met 200 fraaie foto's van Ger Dekkers in kleur en zwart/wit. Het laatste hoofdstuk bevat wenken en adviezen voor wie erover denkt een boerderij te kopen en voor bewoning gereed te maken.

Aardig voor lezers van Anno: in het hoofdstuk Noord-Holland is de beschrijving opgenomen van een boerderij in Benningbroek, die met medewerking van de heer S. de Jong, ons allen welbekend, is verbouwd. Woonboerderijen is een uitgave van Waanders, bevat 224 blz., heeft een formaat van 25 x 32,5 cm en kost f 125,-.

Marie-Louise Tiesinga

BERICHTEN

Bij de accept girokaarten voor contributie-betaling 1980 voegden wij een strookje, waarin wij u eraan herinnerden - voor zover nodig -, dat de contributie reeds lang f 15,- per jaar is. Wij verzochten toen, indien nodig het bedrag te verhogen tot f 15,-. Veel leden hebben daaraan voldaan, ja zelfs hun contributie verhoogd tot ver boven de f 15,-, waarvoor wij zeer erkentelijk zijn.

Als u dit nummer ontvangt, zijn de accept girokaarten voor 1981 reeds verzonden. Mogen wij hierbij aandringen op spoedige behandeling. U verlicht daarmee het werk van de penningmeester.

Alle oude nummers van 'Anno 1961'

Wij hebben 10 collecties gereedgemaakt van alle tot nu toe verschenen nummers (77) van ons orgaan Anno 1961. Enkele exemplaren zijn fotocopieën. Ze worden geleverd, opgeborgen in twee originele bordcartonnen mappen. Het zijn de laatste die we nog bezitten. (U weet wel, gemaakt met het Zaanse Bord van molen 'De Schoolmeester'.)

De prijs, inclusief de mappen bedraagt f 90,- contant als ze worden afgehaald bij de heer B. IJskes, Zonnewijzerspad 6, Zaanse Schans, 1506 BW Zaandam. Tel. 156833, gironummer 626379. Het is ook mogelijk de mappen per giro te bestellen. De kosten voor toezending bedragen f 5,50. Totaal bedrag is dan f 95,50.

Ledenwerf actie 1981

Bij dit nummer van 'Anno 1961' ontvangt u een kaart voor onze ledenwerfactie 1981.

Het bestuur heeft zich beraden over het feit, dat er de laatste jaren geen schot zit in het ledenbestand. Willen wij naast het steunen van de Zaanse Schans in de toekomst iets gaan doen voor de restauratie van Zaanse huizen, dan zal ons ledenbestand omhoog moeten. Daarom deze kaart. Wil ieder lid zijn/haar best doen om er een lid bij te winnen?

Wij rekenen op u!

Vereniging „Vrienden van het Zaanse Huis”

Goedgekeurd bij K.B. van 16 augustus 1967.

Secr.: R. de Hoog, Zonnewijzerspad 8, 1509 BW Zaandam
Penningmeester: J. Benjamin, T. Slagterstraat 1, 1551 CE Westzaan

Postgiro 742899 ten name van:

Penningm. Ver. Vrienden v.h. Zaanse Huis, Westzaan
Redactie „Anno 1961”: Ads Bouman; S. de Jong; M. van Leeuwen-Enklaar en M.L. Tiesinga-Autsema.
